

Quintessence philolog
ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду.

КЊИГА V.



БЕОГРАД 1925—1926.

„Moći“ i „morati“ u slovenačkom jeziku.

O tome je pisao g. dr. A. Musić god. 1923 u „Radu“ Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (knj. 227) te konstatovao, da od 16. stolecā do narodnog preporoda postoji dualizam u značenju glagola „*morem*“: „*possum*“ i „*debeo*“, a i dualizam u izražavanju pojma „*debeo*“, jer se taj pojam izražava ili glagolom „*morem*“ ili glagolom „*moram*“. Istorija poslednjeg glagola, napose kod Hrvata i Srba, pokazuje, da je „*morati*“ mlađe od „*moći*“, da ga ima malo u 16. i 17. stolecu, da tek u 18. stolecu postaje običniji.

Prof. Musić rešava uz to još dva problema; prvi problem je formalni, naime pitanje, kojim je načinom iz „*morem*“ nastalo „*moram*“, a drugi je stvarno-psihološki, naime pitanje, kako je kod „*moći*“ uz značenje „*possum*“ moglo postati i značenje „*debeo*“.¹

Ja bih ovde upozorio, da u mome rođenome dialektu (Sv. Juri na Ščavnici, oblast mariborska, 2 sata od Mure) formalni dualizam „*morem*“ i „*moram*“ uopšte ne postoji, već da ima tamo samo glagol „*morem*“; taj glagol ima, istina, dva značenja, „*possum*“ i „*debeo*“, ali u značenju „*possum*“ upotrebljava se samo u negativnim rečenicama („*nemrem*“ = *ne morem, non possum*), u pozitivnim rečenicama znači „*morem*“ samo: *debeo*.²

¹ Sintaktički psihološko objašnjavanje prof. Musića vrlo je komplikovano. Meni se čini, da bi jednostavnije tumačenje bili slučajevi, kao što su na pr. ovi: Dete kaže ocu: „Ne mogu (*morem*) danas u školu ići“. Otac, poričući, da ne bi moglo ići, kaže: „Možeš (*moreš*)“, t. j., nije istina, da dete ne bi moglo ići, već je istina, da može (*more*) i prema tome i *mora*. Dete je u čitavom tonu očevih reči u „*moreš*“ (*potes*) osećalo „*moraiš*“ (*debes*).

² Prof. Musić navodi (op. cit. str. 3/4) tip „*morem*“, „*moram*“, „*mor'm*“, „*mogel*“ i „*moral*“ iz narodnih pesama, koje su (u zbirci: Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, I.—IV.) zabeležene kod Sv. Antona u Slovenskim goricama. Taj je Sv. Anton župa, koja graniči sa župom Sv. Jurija, te leži zapadno od nje, u pravcu prema Mariboru (tip „*morem*“, koji Musić među drugim navodi iz Štreklja I. str. 464 i 754, ne nalazi se na stranama I. sveske, nego II.). Među Musićevim primerima iz Sv. Antona nalazi se i „*moram*“ = *debeo*, i to III. 149: „Jaz *moram* iti odtod“, III. 403: „*mora* glažek obrnit“ i 412: „In vendar je *moral* jelenček dol past.“ Nema nikakve sumnje, da „*moram*“ ovde nije izraz lokalnog govora Sv. Antona, nego da je tu formu uneo ili zapisivač pesama ili je ona znak, da su pesme na svome putu u sebi pomešale različite dialekte. Pesa III. 149 ima mnogo jezičkih osobina, koje su u onim kra-

U pozitivnim rečenicama upotrebljavamo u značenju „*possum*“ mesto glagola adverbium „*lehko*“ (t. j. *lako*) te prema tome rečenica: „*Lehko* to napraviš“ znači: *Možeš* to da učiniš, t. j. *pušteno* ti je to učiniti. Ili: „*Lehko* se igrate, deca“ = *Možete* se igrati (*dopuštam* Vam igrati se). „*Če* *lehko* grem?“ = *Mogu* li ići (otići)? „*Če* *lehko* pojemo?“ = Je li *slobodno* pevati? — U drugim slučajevima znači „*lehko*“ = *possum* u značenju *spodobnosti*; na pr.: „*Če* *lehko* glasne gučiš, gučil“ = *Možeš* li glasnije govoriti, to govori! „*Zake* bi *sta*, *če* *lehko* sedim?“ = *Zašto* bih stajao, kad *mogu* da sedim (kad mi je prilika dana, da sedim) i t. d.¹. Rečenica „*Moreš* (*mogel* *bi*) pomagati, pa nočeš“ glasila bi u mome dialektu jedino ovako: „*Lehko* bi pomaga(l), pa nečeš“, a rečenica: „*Mogel* bi oditi, pa nočem“ ovako: „*Lehko* bi odiša (= *pušteno* mi je, nema zapreka), pa nečen“.

Kao što u pozitivnim rečenicama nemamo glagola „*morem*“ u značenju „*possum*“, nemamo ni drugih izraza, koji su u vezi s tim glagolom i s tim njegovim značenjem u njegovim pozitivnim primenama; nemamo na pr. adverbialnog izraza „*morda*“ niti adjektivnog participa „*mogoče*“. I mesto tih reči upotrebljavamo „*lehko*“, te bismo n. pr. mesto: „*Morda* pa pride“ rekli: „*Lehko* pa de priša“ (= *Lahko* pa bude prišel).² Samo adjektiv „*mogočno*“ = *possibile* mogli bismo, čini mi se, upotrebljavati, i to predikativno: „*Če* je to *mogočno*?“

To „*lehko*“ u značenju „*posse*“ možemo u jedan red staviti sa „*slobodno*“, koje se nalazi i kod Slovenaca, a osobito u hrvatsko-srpskom jeziku. Pleteršnik citira „*slobodno* je, *slobodno*“, es ist er-

jevima nemoguće, na pr.: „*desni*“ mesto „*pravi*“, „*verjames*“ mesto „*verjes*“, „*druzega*“, „*odtod*“ mesto „*tu odsod*“ itd. U pesmi III. 403 imamo „*kdor*“ a takvih oblika sa „*r*“ tamo nema; u pesmi III. 412 imamo „*zgodaj*“, „*vendar*“, „*past*“ (= *padnoti*), a to su reči odnosno oblici sa slovenačkog zapada i iz književnog jezika. — Ali g. Musić navodi iz Sv. Antona i jedan primer, koji bi, da se zaista upotrebljava, govorio protiv moje tvrdnje, da se „*morem*“ u značenju „*possum*“ upotrebljava samo sa negacijom. U III. 361 se nalazi (uz stih: „Enkrat *mormo* vmreti“ = *debemus*) i stih „Pijte, kolko *morte*“ (= *potestis*). Taj me je slučaj u prvom trenutku iznenadio te mi se činjaše, da bismo i u Sv. Juriju rekli: „Pite, keko *morete*“, ali onda mi se pričinilo, da uopšte u takvom slučaju ne bismo govorili o „*moći*“ nego o „*hteti*“: „Pite, kako *čete*“. Naravno, u toj rečenici je „*lahko*“ mesto „*morete*“ već zato nemoguće, jer u njoj nema drugog glagola.

¹ Za „*lahko*“ u značenju „*mogu*“ ima i Pleteršnik u svome „Slovaru“ nekoliko primera: *Lahko* si misliš = Du kannst dir vorstellen. — Zdaj že *lahko* nehaš = jetzt kannst (darfst) du schon aufhören.

² Mesto „*lehko*“ upotrebljavamo adverbialno i reč „*laki*“, koja je nepromenljiva, na pr. u gornjem primeru: „*Laki* pa de priša“.

laubt, iz Trubara, Miklošiča, Murka, Cafa, istočne Štajerske, na pr.: „Ali si smem kruha urezati? slobodno!“ (Murko) ili: „Tebi rečem slobodno“, „dir darf ich es sagen“ (Danjko). Ja sam u svome dialektu istina takvo „slobodno“ čuo, ali obično bismo mi danas u posljednjem primeru rekli: „Tebi lahko poven(m)“.¹

Pita se sad, kako to, da se značenje glagola „*mogu*“ = *possum* očuvalo samo u negativnim rečenicama, dok u pozitivnim taj glagol znači samo „*debeo*“.

Psihološki postanak toga tumačim ovako: I u mome dialektu bio se razvio ili barem počeo da razvija dualizam u značenju glagola „*mogu*“ te je „*moreš* iti“ moglo značiti i „*possum* ire“ i „*debeo* ire“. To je dvojako značenje često bilo ipak neugodno te je jezik tražio izlaz iz nejasnoće, pa ga je i našao; za „*possum*“ imao je u sebi i izraz „*lehko*“ te mu je prema tome „*morem*“ moglo ostati samo za značenje „*debeo*“.

A sad se još pita, zašto je glagol „*morem*“ u negativnim rečenicama mogao zadržati svoje prvašnje značenje. U negativnim rečenicama zapravo dualizma u značenju uopšte nije bilo; ta „non *debeo*“ običan čovek neće ni govoriti ili vrlo retko; ako ima takvu misao, izražava je na drugi način, manje apstraktno, na pr.: „Ne treba“. Glagol „*mogu*“, dakle, za svoje prvašnje značenje nije u negativnim rečenicama imao konkurencije u značenju „*debeo*“, te mu je zato ono prvobitno značenje ostalo. Tim lakše se tu glagol (glagol „*morem*“ u značenju „*possum*“) održao, jer se sa negacijom formalno tesno spojio u — rekao bih — nov glagol² (kao što je „*neću*“), koji je izgubio vezu sa svojim pozitivnim ocem „*morem*“.

„*Mogućnost*“ je za prosta čoveka apstraktniji i zato neobičniji pojam nego „*nemogućnost*“; zato je narod za mogućnost voleo upotrebiti konkretniju reč „*lehko*“ te je glagol ostao samo u negativnim rečenicama sa značenjem „(non) *possum*“.

„*Ne moram*“ je opet za prosta čoveka apstraktniji i zato neobičniji pojam nego „*morem*“, te je narod zato za „*ne moram*“ voleo upotrebiti konkretniju reč, na pr. „*treba*“³, te je glagol ostao samo u pozitivnim rečenicama sa značenjem: *debeo*.

¹ Isp. i Broz-Ivekovičev „Riječnik“ sub „slobodan“: „Tako se može slobodno reći“ („*može*“ i „*slobodno*“ je malo ne već tautologija).

² To pokazuje i formalna promena: *morem* — *nemrem*.

³ Upotrebljavam ovde kraći izraz: „konkretnija reč“ mesto: „reč sa konkretnijim značenjem“ (*treba*: *potreba*).

Ističe se vrlo često, zašto nešto „*ne mogu*“, a ističe se i to, da nešto „*moram*“; redje i manje izrazito, manje energično se ističe, da nešto „*mogu*“ ili da nešto „*ne moram*“.

Prema svemu tome psihološki nije nerazumljivo, kako je do toga došlo, da glagol „*morem*“ u pozitivnim rečenicama zadrži samo sekundarno značenje „*debeo*“, a da mu u negativnim rečenicama ostane njegovo primarno značenje „*possum*“.

Već dulje vremena nisam imao prilike, da čujem svoj dialekat i da proverim gornju svoju tezu većim brojem živih primera, ali sam zato zatražio informacije od nekih starijih pisaca.

Pregledao sam nekoliko starih pisaca, koji su bili poreklom iz onih krajeva pa su pisali više manje dialektički. To je pre svega pesnik Leopold Volkmer (1741—1816), čije je „*Fabule ino pesmi*“ prvi put izdao gramatičar i leksikograf A. Murko (1836). U tim „*Fabulama ino Pesmima*“ nalazi se „*môrem*“ (*môgel, môgel*) u pozitivnim rečenicama u značenju „*debeo*“ 14 puta (str. 4, 19, 32, 40, 42, 53, 72, 86, 92, 93, 112, 133), a „*nem'rem*“ (*ne môgel, ne mogla*) u značenju „*non possum*“ 19 puta (11, 15, 17, 27, 29, 35, 38, 60, 62, 68, 69, 72, 78, 85, 93, 133, 141). Pozitivno „*móre*“ (*more*), u značenju pozitivnoga „*possum*“, nalazi se istina tri ili četiri puta,¹ ali držim, da to nije izraz dialekta. Treba imati na umu da Volkmerov jezik, ovakav kakav imamo u štampanim „*Fabulama ino Pesmima*“, nije čist njegov dialekat; te su se njegove pesme nekoliko decenije pre štampanja u rukopisima širile od župe do župe te je tako jezik mogao proći kroz različite promene,² a posebno valja istaći, da ih je prvi izdao A. Murko, onaj Murko koji je u svom rečniku prvi tačnije razlikovao jedno i drugo značenje glagola „*morem*“.³ Čini se, da je Volkmer sam pozitivno „*morem*“, koliko mu je taj pojam dolazio, mešao sa

¹ „Metul se brani, kel'ko *móre*“ (15). — „No kak *moreš*, živi“ (92). — „Si misli: Kaj to *more* biti“ (53). — „... da se ognit *more* dlak“ (100, ali ovde nije jasno, ima li „*more*“ značiti „*potest*“ ili „*debet*“). — Dva puta sam iz Volkmera zabeležio „*morti*“ (= *morebiti, možda*): „Miališ *morti*“ (41), „Či mi *morti* kunšt sfali“ (94). U dialektu Sv. Jurija te reči nema. Rođeno mesto Volkmerovo, Ljutomer, leži 3—4 sata od Sv. Jurija.

² Volkmerova ortografija „*smert*“ ne odgovara izgovoru njegova dialekta; reč „*sicer*“ (19) također nije njegova i t. d.

³ Akcenat, koji ima većinom taj glagol u Murkovu izdanju Volkmera, naravno je Murkov. Je li slučaj, da u tri između ona četiri primera glagol „*morem*“ nema akcenatskog znaka? Nije li to možda znak, da Murko sam nije dobro znao, šta da učini s pozitivnim „*morem*“ u značenju „*possum*“? (A. Murko rodio se 1809 u Sv. Rupertu u Slov. goricama, 4 sata zapadno od Sv. Jurja).

glagolom „*uem*“ i „*znam*“, na pr.: „Vujdi, kak veš“ (70) ili: „Či češ, si znaš od me nje vzeti“ (83).¹

Gramatičar i pisac P. Danjko (r. 1787 u Sv. Petru kraj Radgone, 2 1/2 sata od Sv. Jurja) zna u svojoj Gramatici (Lehrbuch der Windischen Sprach, 1824) glagol „*morem*“ samo u značenju „*debeo*“; navodi ga na str. 175: „*morem, ich muß*“ i opet na str. 226: „*morem, morati, mogel, moren, müssen*“.² U tekstovima, koje je dodao Gramatici, ima „*morem*“ (*mogla, mogli*) u značenju „*debeo*“, a sa negacijom u značenju „*possum*“ („*ne morem*“ 306, „*ne moreva*“ 309, „*ne moreš*“ 324), dakle onako, kao što ja to znam iz svoga dialekta; pozitivnog „*morem*“ u značenju „*possum*“ u tim Danjkovim tekstovima nema³; kad bi morao da izrazi taj pojam pozitivno, upotrebljava „*zmorem*“ ili „*znam*“⁴ — oboje pod nemačkim uticajem, izveštačeno.⁵

Pregledao sam još jednu knjigu Danjkovu, i to njegovo „Čelarstvo“ (1831), u kojem ima vrlo mnogo primera za naš glagol. Sva sila je primera za „*morem*“ = *debeo* (na pr. str. 12, 17, 21, 26, 27, 37, 38, 39 i t. d.). Za „*non potest*“ pak ima Danjko u ovoj knjizi redovno ili „*ne može*“ ili „*ne zmože*“; valjda je primetio, da je u izrazu „*ne more*“, koji ima još u Gramatici, ipak isto „*morem*“, koje mu obično znači „*debeo*“; hteo je tu razliku značenja i u formi glagola označiti, te je za „*possum*“ uzeo hrvatsko-srpski oblik sa „*z*“: „*ne može*“ (45, 59, 65, 66 i t. d.), „*ne zmože*“⁶ (29, 39, 40 i t. d.), oboje bez razlike značenja.⁷

¹ U poslednjem slučaju jasno je, da bismo mi rekli: „*moreš* vzeti“, u prvome manje. Primeri, gde je granica između pojmova „*uem*“ i „*morem*“ nejasna, jesu na pr. još ovi: „Či mi kost z guta veš spraviti vun“ (40); — „Da on nači vujt' ne ve“ (59).

² Očevidno od „*morem*“ Danjko nije znao načiniti infinitiva te je iz kranjsko-književnog jezika uzeo „*morati*“; „*moren*“ kao part. perf. pass. veštački je fabrikat.

³ Ima dva puta adjektiv „*mogočno*“ (*possibile*): „Pri Bogi je vse *mogočno*“ (306), „Či de *mogočno*“ (306, = Če bude . . .)

⁴ „Kak včiniti *zmorejo*“ (313), „Misliš, da še mi keru vračitel pomágati *zna*?“ (306, gde „*zna*“ sigurno znači „*potest*“), „Ne zametavajmo drugih, keru še od nas dosta imenitnēši biti znajo“ (312); — popularno će biti „*zna biti*“, koje ima Danjko na str. 308.

⁵ „*znam*“ nametnulo mu se prema nemačkome „*kann*“, koje također znači i „*peritus sum*“ i „*possum*“.

⁶ Naravno, nalaze se i druga lica i oblici: „*ne zmožeta*“ (39), „*ne bi zmožle*“ (30).

⁷ Na pr. str. 65: „Jeli rojov *ne možemo* tudi na kolah dale spravlati?“ Odgovor: „*Zmožemo*“. — Danjko je od „*može*“ stvorio i adjektiv „*možilen*“ i substantiv „*možilost*“ (*zmožilost*) u značenju: *fähig, stark*; na pr.: „*zmožilost s' kero se bra-*

Za pozitivno „*possum*“ ima Danjko u „Čelarstvu“ više izraza. Kad je načinio formalnu razliku između „*more*“ = *debeo* i „*može (zmože)*“ = *potest*, očekivali bismo, da će, bude li potrebe za pojam „*possum*“, i u pozitivnim rečenicama upotrebljavati poslednji oblik. I zaista nalazim „*zmože*“ na jedno 12 mesta za pozitivno „*possum*“.¹ Većinom pak Danjko pozitivno „*possum*“ drukčije izražava, najčešće sa „*znam*“; primera za to ima sva sila; ja ću navesti samo nekoliko slučajeva: „Mi (trote) *znamo* brez skerbi, ki bi nas pičili, v' roke vzeti“ (20), „naj *znamo* seznaniti“ (= *da moremo*, 37), „tak da se vun vzeti *znata*“ (39), „tota berganja se *zna* narazno vzeti“ (46), „Ob keremi letnemi časi *moremo* (= *debemus*) čele kupiti?“ Odgovor: „To se *zna* vu vsakemi letnemi časi zgoditi“ (62), „*Znamo* roje tudi po leti kupiti“ (63) i t. d., i t. d.² Taj je „*znam*“ za „*possum*“ potpunom neslavenski, nemački „*können*“. Često je također glagol „*dam se*“ (i to odgovara duhu našeg govora, za nemački „*lasse mich*“): „*Se dajo* tudi stoječi skladi izbobjati?“ (40). Dalje imamo „*lehko*“: „Vodeni deli *lehko* vun tečejo“ (26), „Tudi se medne pogače *lehko* od deskov potergajo“ (32), „Či nad mladega roja prehitro ino ostra zima pride, se *ga* *lehko* naglo pá znebimo“ (59), „Posebno pri merzlemi vremeni čele ne grejo na kermo, ino či ravno pridejo, tudi *lehko* odrevensijo“ (120), „Pridemo *lehko* vu nevarnost“ (122), „Či (čele) pustimo strada, tē si vse veselje pokvarimo, ino se *lehko* celó hitro vsega čelništva znebimo“ (122) i t. d.³ Katkada se pojam „*possum*“ uopšte ne izražava posebnim (pomoćnim) glagolom, na pr.: „... tē se je zanesi“ (82, dann kann man sich verlassen).

Iz svih tih bilo izveštačenih bilo drukčijih surogata za glagol „*morem*“ u značenju „*possum*“ ne izlazi — po mome mišljenju — da Danjko ovaj glagol u tom značenju iz kakve filološke sklonosti ka formalnom razlikovanju reči sa različitim značenjem nije hteo da

nijo“ (7), „čele se pri rojuvanju akažejo odviše *možilne* ino vesele“ (72), „(čelinjaki), keru ne imajo zadosta *možilosti*, se braniti“ (130), „*možilost* za brambo“ (136), „či svojim čelam, naj bi nje *možilne* storili, žgano ali drugo močno vino med kermo mešajo“ (130), „Brezmatičen roj je zgubil vso *možilost*“ (146, — gl. i 152, 153).

¹ Str. 53, 129 „*zmožejo*“, str. 54 i 65, 78, 94, 108, 105 „*zmožemo*“, str. 99, 133, 128 „*zmože*“, 100, 135 „*zmožejo*“. — Je li slučaj, da je za pozitivno *possum* uvek „*zmože*“, ne „*može*“? Prim. posebne ovaj slučaj: „Jeli čel *ne možemo* pred mrazom zabraniti?“ (115) Odgovor: „To *zmožemo*“.

² Drugi primeri su na str. 10, 14, 20, 22, 30, 37 i t. d., i t. d.

³ Ja sam ovde naročito takve primere naveo, u kojima je jasno, da „*lehko*“ ne može značiti kakva lakog posla nego samo „*possum*“. — Jedamput nalazim i „*slobodno*“: „keliko jim *slobodno* znamo odvezeti“ (138).

upotrebljava, nego ga zato nije upotrebljavao što ga u svom dialektu nije imao. Kad Danjko upotrebljava „*mogočno*“ (= *possibile*),¹ to odgovara dialektu.

Zatim sam pregledao Kremplovo „Branje od tih v' kmetihke kalendre postavljenih ino nekerih drugih svetnikov“ (Gradec, 1833). *Morem (mogla)* ima za *debeo*.² „*Non possumus*“ je: „*ne mremo*“, a već taj oblik sa očuvanim „o“ pokazuje, da ovde Krempe ne daje čist narodni izgovor, koji bi bio: „*nemremo*“. Književnom uticaju treba pripisati i pozitivno „*mogel*“ u značenju „*potuit*“.³

U Vrazovim „Narodnim pjesnima ilirskim“ (1839) čitam u jednoj pesmi iz istočno-slovenačkih krajeva (str. 59): „Pa kaj je to za Vlaškinja, ka tak béle róke má . . .“ „Lehko jaz takše róke mam, sem sestra njegova“.

Napokon sam u tom pitanju pročitao „Povesti, črtice in nekatere pesmi“, što ih je u muropoljskom narečju god. 1911 izdao Petar Skuhala. Skuhala ima „*moren(m)*“⁴ za „*debeo*“, „*nemren(m)*“ za „*non possum*“, a za „*possum*“ ima u smislu moje teze „*lehko*“ ili „*slobodno*“. U primerima, izvađenim iz Skuhale, „*lehko*“ (*possum*) znači I. mogućnost radnje, kad 1. nema nikakve zapreke, 2. kad je ugodna prilika, 3. kad ko ima povoda za nju; II. mogućnost misli („*možda*“, „*valjda*“ = moguće je misliti):

I. 1. „Na vodi je hladna sapa . . ., te pa van je ali [dete] lahko spaló“ (pag. 7). — „V zdajnem časi, ki Türki tekokrat pridejo, se kaj takšega pač lahko pripeti“ (p. 10). — „Tudi še blaj' zemla zmržnjena, tū pa so že lahko kopali“ (p. 12). — „Če sta mrtva, lahko tūdi pri nas za jedva Boga moliš“ (p. 20). — „Bog znô, kaj še lahko pride“ (p. 34). — „Pres skrbi je logar svoje dužnosti lahko sponūvo“ (p. 51). — „Če uni privolijo, je lahko [dečko] za menoj logar“ (p. 52). — „Če

¹ „keliko *mogočno*“ (3, 65, 75); — negativno: „to je sicer *nemogočno*“ (140). — Danjko nikako ne piše čistog dijalekta; „*sicer*“ u potonjem primeru je kranjsko. „*Štertal*“ (= Viertel), str. 86, 91, 150, načinio je prema dijalektičnome „*frtal*“. „Dovod“ (139, = dokaz) biće poljski, jednako „*suhoinik*“ (199, = sušičavac). „*Pažnohti*“ (81, 82) su također poljski (češko.: *pazneh[et]*), a ima ih i Slovenac Jarnik. — Predlog „z“ piše ili „z“ ili „zo“ (39, 54, 162 i t. d., „*zohranimo*“ [190] = *shranimo*).

² Krempel (r. 1790 također u Sv. Petru kraj Radgone) piše češće „*primarjati*“ (= siliti), kao što se u onim krajevima i govori, dok kranjskog perfektivnika „*primorati*“ nema. Odakle „j“?

³ „Bog je skus dobrotnike njemi pomagal, de se je *mogel* sbrolati“ (108, „de“ je kranjsko i još jedamput na istoj stranici).

⁴ Jedamput ima „*mora*“ = *debet* (p. 50); tu je Skuhala bio pod uticajem književnog jezika, kao što ima kod njega takvih uticaja uopće.

te (bodete) tiho, te še van jih lahko več zapojen (p. 139). — „Lehko bi bijo z nami dobre vole“ (p. 140). — 2. „Góspoda je štimala ribe, te pa je je lahko odo“ (p. 15). — „Pa bi lahko včasi po našega gospoda poslali“ (p. 58). — „Blago (živino) je dobro pozno, lahko je ali živino kúpivo“ (p. 74). — „Ve (saj) pa se tega lahko previzamo“ (p. 94). — „Ve se lahko previzamo (prepričamo)“ (p. 106). — „V cirkvi ga lahko vidiš prvega pa zadnjega“ (p. 65). — 3. „Malogda se ribič nameri na tako vrsto rib, dere (kadar) pa se nameri, je lahko veseli“ (p. 7).

II. „Lehko so moj oča pa mati že tüdi vmrli, jaz pa najnč ne ven, ge (kje) so pokópani“ (p. 20). — „Če sta živa, še lahko gda v kúp pridete“ (p. 20). — „[Deteta] ne je mogla soboj vzeti, lahko bi naletela na Türke“ (p. 23). — „[Vnūka] nači (drugače) lahko (znabiti)¹ ne bi nigdar vidli“ (p. 39). — „Lehko pa je to tisti grad, ke rega so v Babincih kruci porušili“ (p. 39). — „Le prita, lahko (znabiti)¹ do (bodo) gnes pa (opet) kartali“ (p. 82).

U osnovnom značenju (*lehko* = što nije teško) stoji „*lehko*“ u slučaju: „Po čen vas bodo najleži spoznali“ (p. 60). Prelaz od toga osnovnog značenja k slučajevima, gde reč znači mogućnost, jesu ovi primeri: „Guči se lahko“ (p. 63). — „Na ovega pa še lahko počakaš“ (p. 78). — „Takšo olje si lahko vsaki sam nažge“ (p. 93) i možda gori navedeni slučajevi sa str. 94 i 106.

Za radnju, koja je moguća, što je niko ne zabranjuje, imam samo jedan primer, u kojem Skuhala upotrebljava „*slobodno*“: „Ali slobodno malo s pajbaron gučin?“ (p. 30). U tome bi se dialektu i u tom slučaju mesto „*slobodno*“ reklo: „*lehko*“. U ostalom i kod Skuhale se „*lehko*“ i „*slobodno*“ slivaju, kao što vidimo iz ovog njegova primera: „Ve slobodno nekaj platiš, ka sen Toneta potolažja, pa tvoji dug sterja“ (p. 79), gde „*slobodno*“ znači „imaš povoda“ (gl. I. 3).

I kod Skuhale dakle potvrđuje se ono što nalazim u svom dialektu. Samo u nekim zavisnim rečenicama ima i on „*morem*“ u značenju „*possum*“: „Ivan je vüčijo svojo deco, keko je pać mogo pa zno“ (p. 16). — „Keko je mogo“ (p. 21).²

¹ Ovde je Skuhala sam osećao, da je „*lehko*“ nešto neobično, te je dodao razjašnjenje „znabiti“.

² Jezik Skubalin nije čist dialekat. Držim, da ovi izrazi nisu sasvim dialektički: „...kelko j' blo mogoče“ (p. 17). — „Pa tüdi drugače skoro mogoče ne“ (p. 90). — Glagol — kompositum „*zmorem*“ u značenju „*vermögen*“ ne ide ovamo: „Pa penes že tüdi nekaj zmore“ (p. 100).

Prema svemu što sam našao kod pisaca, mogu ustvrditi, da ni oni u svom govoru nisu poznavali pozitivnog „*morem*„ u značenju „*possum*“. Misleći u glavnom nemački, hteli su ipak da izraze i taj pojam posebnim glagolom pa uzimahu vrlo često „*znam*“. Adverbialno „*lehko*“, koje su imali u svom dialektu, predaleko im je bilo od glagolskog izražavanja, kako su bili navikli u nemačkom jeziku, te su ga zato ređe upotrebljavali.

Rezultat moje radnje bio bi ovo: dok se u drugim slovenačkim dialektima značenja „*morem*“ i „*moram*“ kod glagola „*mogu*“ mešaju bez reda i jasnijeg ograničenja, na slovenačkom je severoistoku razvoj išao dalje, tako da se jedno značenje ograničilo na afirmaciju „*debeo*“, drugo na negaciju (*non possum*).

* * *

Kakav imade „*morem*“ akcenat u dialektu Sv. Jurija na Ščavnici, o tome je meni teško raspravljati; svakako je „o“ kratko. Čini mi se da se kod objašnjavanja dualizma „*morem* — *moram*“ premalo obraća pažnja na razliku u akcentu glagola „*morem*“ u jednom i drugom značenju, kakva svakako postoji u drugim slovenačkim dialektima. Je li u mom dialektu „*morem*“ u negaciji „*nemrem*“ (značenje: *possum*) imalo isti akcenat, kao što ga ima danas u afirmaciji sa očuvanim vokalom o („*morem*“ u značenju „*debeo*“)? Svakako bi trebalo još jedamput pretesti sve, što je o toj stvari pisao leksikograf Antun Murko u svom slov.-nemačkom rečniku (1832) i u nemačko-slovenačkome, a i ono, što je pre Murka Korušac Gutschmann u svom rečniku (*Deutsch-windisches Wörterbuch*, 1789) naveo sub „*können*“, „*müssen*“, „*vermögen*“ i „*mögen*“, dalje u „*Sammlung der windischen Stammwörter*“ sub „*morem*“ i „*murem*“. Isp. dalje još i „*Južnoslovenski Filolog*“ III, 226, „*Časopis za slovenski jezik in književnost*“ IV, 117 (u vezi sa 7. stranom Musičeve rasprave) i „*Slaviu*“ I. 14.

Zagreb.

Dr. Fr. Ilešić.